

Терещук В.І.

Політичні аспекти реалізації державного іномовлення в Україні

У статті аналізуються особливості становлення вітчизняної системи державного іномовлення в Україні. Розглядається трансформація уваги з боку держави до ролі іномовлення, розглянуто інституціональні та програмні аспекти розвитку іномовлення в контексті міжнародної інформаційної політики України.

Ключові слова: зовнішня політика, формування громадської думки, масові комунікації, радіо, телебачення, іномовлення.

В статье анализируются особенности становления отечественной системы государственного иновещания в Украине. Уделено внимание трансформации внимания со стороны государства к роли иновещания, рассмотрены институциональные и программные аспекты развития ино-

вещания в контексте международной информационно-политики Украины.

Ключевые слова: внешняя политика, формирование общественного мнения, массовые коммуникации, радио, телевидение, иновещание.

In the article the peculiarities of the national system of state foreign broadcasting in Ukraine are analysed. Attention is paid to the transformation of attention from the state to the role of foreign broadcasting; institutional and program aspects of the foreign broadcasting development in the context of Ukraine's international information policy are examined.

Key words: foreign policy, forming public opinion, mass communications, radio, television, foreign broadcasting.

УДК [327:659.3:070](477)

Терещук В.І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри
міжнародних відносин
та суспільних комунікацій
Університету економіки
та права «КРОК»

Актуальність дослідження. В умовах глобалізованого світу майстерне використання засобів масової інформації для забезпечення належної присутності в міжнародному інформаційному просторі є важливою складовою частиною стратегії забезпечення просування національних інтересів на міжнародній арені. Конкурентоспроможність держави, її здатність досягати своїх зовнішньополітичних цілей значною мірою залежить від здатності доносити різними каналами свою позицію цільовим аудиторіям. А отже, використання мас-медій стало невід'ємною частиною реалізації зовнішньої політики багатьох держав світу. Одним із інструментів такої діяльності є використання іномовлення – створення спеціальних телевізійних та радіослужб, призначених для представлення країни у висококонкурентному світовому медіа-просторі. Для України в нинішніх умовах російської воєнної та інформаційної агресії повномасштабне представлення позиції держави є надактуальним завданням, рівень уваги до якого, тим не менш, у різні періоди існування України як незалежної держави був різним, у т.ч. й невідповідно низьким.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням ролі медійного фактору в розвитку міжнародної системи, встановленні порядку денного, зокрема в зовнішньополітичній сфері, займалися такі зарубіжні дослідники, як Т. Айсенсе, Р. Аммон, Е. Гільбоа, П. Карл, Д. Стрьомберг та інші; такі вітчизняні дослідники, як О. Ваганова, Г. Гридасова, С. Даниленко, О. Зернецька, Є. Макаренко, Г. Почепцов, І. Філенко та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Розвиток державної системи іномовлення в різні періоди мав принципово різний характер, обумовлений різним рівнем уваги до проблем іномовлення з боку очільників України, а також зада-

чами, що покладалися на нього. В умовах, в яких нині перебуває Україна, необхідним є розуміння рівня системності та ефективності державної політики України у сфері використання потенціалу іномовлення для захисту національних інтересів.

Відповідно, **метою статті** є діахронічна характеристика місця іномовлення в міжнародній інформаційній політиці України, зокрема його інституціонального та програмного вимірів.

Історія українського іномовлення бере свій початок із 1950 року, коли було створено першу іномовну редакцію – «Радіо Київ». З огляду на те, що створення українського іномовлення припало на радянський період історії, його основною метою була пропаганда радянського способу життя. Проте інформаційна політика українського іномовлення за радянських часів враховувала особливості закордонної аудиторії, яку складали переважно українські національно свідомі емігранти, тому пропаганда на іномовленні була менш відвертою, натомість радіопередачі «Радіо Київ» багато розповідали про українську культуру та побут, актуальні новини. У 1991 році, після розпаду СРСР, «Радіо Київ» було перейменовано на Всесвітню службу радіомовлення України (ВСПУ) з ефірною назвою «Радіо Україна», а зміст мовлення переорієнтовано на нові завдання, що постали перед незалежною Україною, а саме «захист зовнішньополітичних інтересів, об'єктивне висвітлення всієї палітри думок, поглядів, платформ у складних процесах розбудови держави, пропагування духовних надбань української нації» [1, с.16–17]. На сьогодні, за даними офіційного сайту Національної радіокомпанії України, ВСПУ веде мовлення на закордон українською, російською, англійською, німецькою та румунською мовами; мовлення доступне через супутник «Атос 2», як і інших державних радіос-

танцій, таких як УР-1, УР-2 (Радіо «Промінь»), УР-3 (Радіо «Культура») [2].

Уперше проблема необхідності здійснення телевізійного іномовлення на державному рівні була піднята в 1997 році. Тоді в Указі Президента України від 21 липня 1997 року № 663/97 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» з'явилось доручення тодішньому Міністерству інформації України, Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення разом із Міністерством закордонних справ України підготувати на розгляд Кабінету Міністрів України план заходів щодо забезпечення необхідної присутності України у світовому інформаційному просторі, насамперед, шляхом розвитку за кордоном мережі державних кореспондентських пунктів і створення державного супутникового каналу мовлення з визначенням джерел фінансування цієї діяльності [3].

Наступним кроком стала поява Указу Президента України від 6 грудня 2001 року № 1193/2001 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України», в якому констатовано незадовільним стан виконання попереднього Указу і доручено Міністерству закордонних справ України, Державному комітету зв'язку та інформатизації України, Державному комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України опрацювати у двомісячний строк та вжити довгострокових заходів щодо розвитку зовнішньої інформаційної діяльності, інформування світової громадськості про Україну з метою формування позитивного її сприйняття у світі, щодо організації та фінансування теле- і радіомовлення за кордон [4].

Згідно з Указом і дорученням Президента України та рішенням Ради національної безпеки і оборони України була створена телерадіокомпанія «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» (УТР). Головними завданнями діяльності УТР були визначені такі: забезпечення входження України у світовий інформаційний простір та вирішення завдань входження національної інформаційної інфраструктури до європейської інформаційної інфраструктури та глобальної інформаційної інфраструктури; розповсюдження як в Україні, так і за кордоном технічними і технологічними засобами об'єктивної інформації про процеси, що відбуваються в державі та у світі, виходячи з гарантування прав громадян на свободу думки і слова, на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне

обговорення суспільних питань; розроблення та реалізація програмної політики, що відповідає національним інтересам України і формуванню демо-кратичного суспільства; створення конкурентоспроможної інформаційної про-дукції та розповсюдження, обмін і продаж її в Україні і за кордоном; сприяння зміцненню міжнародних зв'язків України, зростанню її авторитету в світі [5].

Тим не менш, за весь період свого існування телеканал УТР так і не став повноцінним інструментом популяризації України за кордоном, формування її іміджу, забезпечення представлення «голосу України» в міжнародному інформаційному просторі. Основною причиною цього було, насамперед, те, що основний основна частина мовлення велася українською мовою, тоді як передачі УТР англійською мовою складали лише 1 годину на добу, а російською мовою – 2 години на добу [1, с. 18]. Крім того, як відзначають експерти, якість його інформаційного наповнення була вкрай низькою (див., наприклад, [6]).

5 березня 2010 року в рамках візиту тодішнього президента України В. Януковича в Російську Федерацію відбулася спільна прес-конференція президентів РФ та України, під час якої Д. Медведєв заявив, що незабаром у Росії буде здійснюватися мовлення одного або двох українських телеканалів. Російський лідер уточнив, що «...це буде пакетом, яким зможе скористатися найширше представництво української діаспори і всі, хто захоче отримувати інформацію в Росії українською мовою» [7]. Як наслідок цих домовленостей у грудні 2010 року стартувала міжнародна версія першого національного телеканалу – супутниковий канал Національної телекомпанії України «Перший Ukraine». Він здійснює трансляцію суспільно-політичних і культурних подій країни, архівів та нових випуски проектів «Першого Національного», програм зовнішнього виробництва. Починаючи з осені 2012 року в ефірі каналу – програми та фільми про українську історію та сьогодення, документальні фільми та сюжети про видатних українців, культурні й релігійні програми та багато інших проектів, метою яких є показати світові традиційну та сучасну Україну. Сьогодні канал мовить у відкритому доступі на території від східних провінцій Іспанії до європейської частини Російської Федерації включно (див. [8]).

Переосмислення ролі іномовлення в забезпеченні присутності України у світовому медійному просторі відбулося після т.зв. «Революції гідності». На державному рівні про необхідність запровадження практики іномовлення як складової міжнародної інформаційної політики було задекларовано у 2014 році в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII. У ній серед основних цілей діяльності укра-

їнського уряду в розділі 1 «Нова оборонна політика, що гарантує національну безпеку і обороноздатність України та відновлення національного суверенітету на всій території держави» зазначено таку ціль як запуск у 2015 році іномовлення [9].

12 січня 2015 року Указом Президента України була схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». У цьому документі, що визначає «...мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України», передбачено реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави. Зокрема, передбачено реалізацію Програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі [10].

У рамках реалізації Стратегії 8 грудня 2015 року був ухвалений Закон України № 856-VIII «Про систему іномовлення України». Цей Закон створює правові основи організації та визначає завдання і функції державного іномовлення України, засади діяльності суб'єктів державного іномовлення з метою захисту національних інтересів України за кордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Серед іншого, цим Законом із метою захисту національних інтересів України за кордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування було утворене державне підприємство «Мультимедійна платформа іномовлення України» (МПІУ). Також Закон визначив, що МПІУ разом із Українським національним інформаційним агентством «Укрінформ» складають систему державного іномовлення України [11].

Основними завданнями державного іномовлення України були визначені такі: 1) об'єктивне, повне, своєчасне і неупереджене, всебічне і збалансоване інформування про суспільно значущі події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 2) забезпечення платформи для дискусій стосовно офіційної позиції органів державної влади та органів місцевого самоврядування з важливих питань політики, культури, спорту, освіти, науки та економіки, обміну ідеями між різними культурами і народами світу; 3) забезпечення збалансованого і прозорого доступу суб'єктів суспільно-політичного, культурного та економічного

життя до програм (передач) дискусійного формату, зокрема у формі дебатів; 4) забезпечення достатнього, всебічного інформаційного супроводу процесу інтеграції України до Європейського Союзу та євроатлантичних структур колективної безпеки; 5) популяризація української культури, сприяння розвитку мов і культур національних меншин; 6) сприяння задоволенню інформаційних, культурних та освітніх потреб іноземної аудиторії, в тому числі шляхом створення та поширення економічних, історично-документальних, культурно-мистецьких, навчально-пізнавальних, розважальних, спортивних програм, програм для дітей та молоді, людей з обмеженими фізичними можливостями, інших соціальних груп; 7) сприяння консолідації українського та іноземного суспільства шляхом поширення через міжнародні засоби масової інформації та інформаційні агенції матеріалів (програм) виробництва МПІУ; 8) сприяння зміцненню міжнародного авторитету України та підвищенню інвестиційної привабливості [11]. Як можна побачити, цей перелік поряд із загальними положеннями містить і завдання, пов'язані із забезпеченням медійної підтримки зовнішньополітичної стратегії України, а саме європейської та євроатлантичної інтеграції. Цільовими аудиторіями визначено іноземну аудиторію, в тому числі українців за кордоном, а також аудиторію, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях України, територіях, на яких запроваджено надзвичайний, воєнний стан, а також у районах проведення антитерористичних операцій.

Щодо завдання підготовки Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, то в 2015 році при Міністерстві інформаційної політики України був розроблений проект Концепції. Він пройшов публічне обговорення на офіційному веб-сайті та погодження з іншими міністерствами, а також обговорення експертами: громадської, експертної, студентської рад, а також ключовими організаціями української діаспори та регіональне експертне обговорення в комунікаційному центрі Уряду. Сама Концепція була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 року № 739-р. У документі основною проблемою популяризації України у світі є відсутність єдиної цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Відповідно, цілями Концепції було визначено: популяризація України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав, спрямована на захист її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності; формування позитивного іміджу України шляхом висвітлення об'єктивної інформації про конкурентні переваги, сильні сторони,

вагомі досягнення нашої держави на світовій арені, широкі перспективи співпраці міжнародної спільноти з Україною; забезпечення на міжвідомчому рівні постійної оперативної та скоординованої діяльності з підготовки і поширення у світовому інформаційному просторі правдивої та об'єктивної інформації про Україну, зокрема окремі її регіони, а також підвищення туристичної та інвестиційної привабливості України [12]

Практична реалізація державного іномовлення відбулася у 2015 році. Необхідність створення сучасної адекватної новим реаліям медіа-платформи призвело до анонсування 22 лютого 2015 року міністром інформаційної політики України Ю. Стецем створення нового українського телеканалу іномовлення під назвою «Ukraine Tomorrow». Як було пізніше уточнено, створення цього телеканалу передбачається на базі телеканалів УТР та БТБ (канал Національного банку України). У липні 2015 року на брифінгу Міністерства було заявлено, що в основу розроблюваної концепції телеканалу ляже ідея створення мультимедійної платформи, метою якої є доносити світові правду про Україну. 1 жовтня 2015 року Міністерством інформаційної політики була запущена т.зв. українська мультимедійна платформа іномовлення, створена на базі державних телерадіокомпаній УТР, телеканалу БТБ та інформаційного агентства Укрінформ. У рамках медіаплатформи запущено оновлений сайт «Укрінформу» (www.ukrinform.ua), замість телеканалу УТР запущено телеканал UATV, доступний для перегляду через супутники та в Інтернеті. Телеканал мовить українською, російською, кримськотатарською та англійською мовами.

Підсумовуючи аналіз місця іномовлення в міжнародній інформаційній політиці України, зокрема його інституціонального та програмного вимірів, можна зробити такі висновки:

1) тривалий час державному іномовленню практично не приділялося ніякої уваги. Зокрема, відсутність у 1990-х роках орієнтованого на іноземну аудиторію телевізійного каналу, на нашу думку, є втраченою можливістю, по-перше, використання ефективного каналу формування іміджу України, створення в іноземців певного набору фонових знань про Україну, що було вкрай актуальним у період становлення державності, коли про Україну у світі мало хто знав, та, по-друге, створення інформаційного ресурсу для такої важливої цільової аудиторії, як діаспора. Телеканал УТР, що функціонував у 2003–15 роках, також не можна розглядати як скільки-небудь ефективний інструмент представлення України у світовому медійному просторі з огляду на відсутність мовлення іноземними мовами та низьку якість інформаційної продукції;

2) після «Революції гідності» на державному рівні здійснюється системна спроба реалізації

державної стратегії іномовлення. Зокрема, визначено концептуальні засади функціонування іномовлення, створено новий телевізійний канал, що відповідає сучасним стандартам мовлення, саме іномовлення інтегровано в стратегічну програму розвитку держави. Крім того, особливістю ролі іномовлення в міжнародній інформаційній політиці України на сучасному етапі, як впливає з низки програмних документів, є необхідність протидії інформаційній та воєнній агресії з боку РФ.

Таким чином, в останні роки в Україні відбулося переосмислення ролі державного іномовлення як засобу донесення позиції держави до міжнародних аудиторій. Водночас створення й розвиток системи іномовлення України відбувається зі значним запізненням, коли міжнародний медійний простір вже наповнений різного роду інформацією про Україну, у т.ч. негативною й упередженою, а сам міжнародний імідж України вже є досить сформованим і не вповні сприятливим та адекватним реаліям.

Перспективи подальших досліджень можуть полягати в комплексному аналізі (з урахуванням різних форм ЗМК) присутності України у світовому медійному просторі та в медійних просторах окремих країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колах В.К. Еволюція іномовлення в іноземних державах: досвід для України / В.К. Колах // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. Випуск 118 (частина I). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2014. – С. 12–24.
2. Українське радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nrscu.gov.ua/> (переглянуто 28 жовтня 2016 року).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» : Указ Президента України від 21 липня 1997 року № 663/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/663/97> (переглянуто 20 жовтня 2016 року).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 6 грудня 2001 року № 1193/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1193/2001> (переглянуто 20 жовтня 2016 року).
5. Державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://utr.tv/channel.html> (переглянуто 3 жовтня 2014 року).
6. Долженкова І. УТР. Welcome до «совка»! / Інна Долженкова // Телекритика. – 2014. – 29 вер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.telekritika.ua/kontent/2014-09-29/98618> (переглянуто 15 жовтня 2016 року).

7. Медведєв обіцяє у Росії один-два україномовні телеканали // УНІАН. – 2010. – 5 бер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/world/332566-medvedev-obitsyae-u-rosiji-odin-dva-ukrajinomovni-telekanali.html> (переглянуто 27 жовтня 2016 року).

8. Перший канал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1tv.com.ua/> (переглянуто 28 жовтня 2016 року).

9. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Затверджена Постановою Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/26-19> (переглянуто 20 жовтня 2016 року).

10. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (переглянуто 20 жовтня 2016 року).

11. Про систему іномовлення України: Закон України від 8 грудня 2015 року № 856-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/856-19> (переглянуто 28 жовтня 2016 року).

12. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 739-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-p> (переглянуто 28 жовтня 2016 року).